

IULIAN BĂICUȘ

**Mircea Eliade,
literator și mitodolog.**

În căutarea Centrului pierdut

critică literară

 CORECTBooks

Iulian Băicuș

Mircea Eliade, literator și mitodolog

În căutarea Centrului pierdut

Editura Virtual

2011

ISBN (e): 978-606-599-894-0

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

Prefață	2
Biografiile lui Mircea Eliade	6
Manifestul tinerimii. Un simplu „Itinerariu spiritual”?	7
Despre Balzac, androgini și alți demoni.....	23
Gidismul prozatorului Mircea Eliade	31
Patimile fecioarei Isabel	33
Adolescentul miop, alias noul Tytire	46
Mircea Eliade, de la Gaudeamus la Maitreyi.....	57
Șantier sau dimensiunea speculară a jurnalului.....	65
Fantasmemele lumilor încărcate de sexualitate	79
“Lumina ce se stinge” sau tratatul despre actele gratuite	88
Poetica ritului eliberator	108
Oceanografie (1936).....	116
Domnișoara Christina (1936)	120
Șarpele. Întâlnire. Aventură (1937)	129
Nuntă în cer (1939).....	142
Secretul doctorului Honigberger. Nopti la Serampore	149
Romanul căderii în lume. De la discursul asupra romanului la romanul discursului.	154
Passage to India.....	161
Despre fantastic ca flux al conștiinței, al memoriei și al biografiei	175
Fantasticul împlînzit. La țigănci sau lumea ca labirint.....	180
Mitul tinereții veșnice.....	184
Pe strada Mîntuleasa (1968).....	189
Alte glasuri, alte încăperi.....	192
Recviem pentru o generație pierdută	195
Fragmente dintr-un jurnal.....	207
Jurnalul portughez	215
Jurnalul portughez sau „cartea viselor”	223

Mircea Eliade, dramaturgul	225
Mircea Eliade, Opera științifică. Izvoarele românești.	232
Yoga sau căutarea de sine.	243
Șamanismul și tehnicile extazul	248
Definiții posibile ale mitului.....	251
Școlile moderne de cercetare ale mitului.....	254
Miturile moderne	258
Mircea Eliade și mitocritica.....	260
Corpusul de texte ale mitocriticii, mitanalizei și arhetipologiei.....	260
Diferențe specifice. Mitocritica, mitanaliza și studiile arhetipale.....	262
Contribuții românești la arhetipologie, cazul Mircea Eliade.....	265
Un final provizoriu	274
Alchimie și metalurgie sacră	275
De la Zalmoxis la Genghis Han și retur	277
Arhetipurile în opera lui Mircea Eliade	282
Tratatul de istorie a religiilor	287
Nașteri mistice sau studii despre inițiere	292
Ocultismul, vrăjitoria și modele culturale (1976)	300
Istoria credințelor și ideilor religioase	303
Mircea Eliade în arhiva C.N.S.A.S.	309
Mircea Eliade și Constantin Noica, o prietenie supravegheată atent și cu căldură de Securitate....	321
Mircea Eliade și Constantin Noica în arhiva C.N.S.A.S.	330
Monahul și savantul.....	336
Anexa 1. Schema ediției Opera Omnis, trimisă de Mircea Eliade lui Aurel Martin și reactualizată de mine	338
Anexa 2. Lucrările publicate în limba română	340
Literatură memorialistică.....	341
Anexa 2. Lista lucrărilor publicate în limbi străine	342
Biografii, monografii, studii critice	343
Antologii de articole despre Mircea Eliade	351
Dosare din arhiva C.N.S.A.S.	352

Enciclopedii ale religiilor. Enciclopedii și dicționare.....	353
Bibliografie generală în limba română a operelor lui Mircea Eliade.....	354
„Ficțiuni”	355
Opere cu caracter memorialistic sau autobiografic.....	356
Publicistică politică, literară, socială	357
Studii de istorie a religiilor	358
Bibliografie a operelor lui Mircea Eliade în limbi străine, care nu au fost traduse încă în limba română.....	360

Motto *“După ce mă vei fi citit, aruncă această carte și pleacă din orașul tău, din familia ta, din odaia ta, din cugetul tău. Cartea mea să te învețe să te preocupe mai mult de tine decât de ea, apoi de tot restul mai mult decât tine”.*

André Gide, *Fructele pământului*

Prefață

Am descoperit cu ceva timp în urmă, în epoca studenției mele, un text, intitulat de autorul său **Fragment autobiografic**, pe care Mircea Eliade l-a pregătit la solicitarea prietenului său, Virgil Ierunca¹, și pe care acesta l-a publicat în anul 1953 într-una din revistele cele mai importante ale exilului literar românesc. În prima ediție românească a autobiografiei sale, intitulată cam sec **Memorii**, editorul cărții, Mircea Handoca², a inclus acest fragment autobiografic în categoria anexelor. Încă de la prima lectură mi-am dat seama că acesta e un text esențial pentru înțelegerea operei literare a lui Mircea Eliade. Și m-am hotărât să dau curs invitației implicite a profesorului Moshe Idel³, care afirma, la un moment dat, într-un interviu al domniei sale că despre Mircea Eliade nu poți scrie niciodată un singur articol ci, dimpotrivă, te simți obligat să scrii o carte întreagă. Moshe Idel i-a consacrat un studiu separat, dar în care se ocupă de paralelă între psihanodia lui Ioan Petru Culianu și simbolistica ascensiunii în opera lui Eliade, intitulată **Ascensiuni la cer în mistica evreiască**. Opera lui Mircea Eliade reprezintă pentru oricare cititor român un vast continent, care, în ciuda analizelor deja publicate, așteaptă încă să fie metodic explorat. În acest text transformat de editor într-o anexă la **Memorii** scriitorul trasează doar câteva posibile jaloane unui tânăr cercetător, care s-ar fi ocupat de chestiunea extrem de delicată a paralelei dintre opera științifică și cea beletristică, scrisă atât în perioada sa românească, cât și în timpul exilului său voluntar în Occident. Deși dacă ai porni la drum fără să ai la îndemână tocmai harta trasată de această autobiografie ai fi, de fapt, lipsit de orice mijloace de a inventaria aceste simetrii. Se pare că ideea paralelei inversate i-ar fi fost sugerată lui Mircea Eliade de lectura unei teze de licență, scrisă de unul dintre studenții săi cei mai buni, L. Voyta⁴, care, încă din anul 1934, “*scrisese o carte arătând cum toată activitatea mea literară, filosofică și științifică își găsea punctul de plecare în Isabel și apele diavolului*”. Din nefericire ideile lui L. Voyta s-au pierdut în neantul Istoriei iar tânărul autor cu apariție meteorică a dispărut într-un complet anonim sau poate că a murit în pușcăriile comuniste iar autorul **Memoriilor** mărturisește că, “*deși mi se părea că împinge prea departe simetriile și corespondențele*”, cartea acestuia “*nu era deloc lipsită de ingeniozitate*”.

Există în critica literară un pericol, cel de a transmuta conceptele din zona istoriei religiilor și a simbolismului religios și a le transfera celeilalte zone, cea a ficțiunilor, și în acest tip de capcană

---

¹ Publicat pentru prima oară în revista *Caete de Dor* numărul 7 din 24 martie 1953

² Mircea Eliade, *Memorii*, volumele I și II, ediție de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 215-237. Se pare că Eliade ar fi propus editorului și biografului operei lui Lucian Blaga, Ion Bălu, să se ocupe de această uriașă întreprindere de editare a tuturor volumelor, dar, după ce inițial a acceptat, ulterior s-a răzgândit și a declinat această invitație, formulată de Mircea Eliade într-o scrisoare. Problema aceasta a editării operei lui Mircea Eliade se izbește în prezent de problema destul de spinoasă a copyrightului și se va rezolva, probabil, după scurgerea a cincizeci de ani de la moartea autorului.

³ Moshe Idel, *Ascensiuni la cer în mistica evreiască*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Iași, Editura Polirom, 2008

⁴ S-a păstrat doar o cronică a acestuia la romanul *Maitreyi* intitulată *Simbolism și magie*, reluată de Mircea Handoca în antologia *Dosarul Eliade*, volumul III, *Elogii și acuze*, București, Editura Curtea Veche, 2000, pp. 195-198. Teza sa de licență, citată de Mircea Eliade s-a pierdut.

cad interpreți destul de subtili cum sînt Gheorghe Glodeanu⁵, Eugen Simion⁶ sau mai recent, Sabina Fînaru⁷. Nu neg faptul că o astfel de lectură luminează tot felul de aspecte ale operei literare, dar în această metodă critică dezavantajele sînt la fel de mari ca avantajele. Este, de fapt, o răsturnare a perspectivei din textul lui L. Voyta care credea exact invers, că în opera sa literară se găsesc, dispuse la vedere, cheile înțelegerii operei științifice. Eu cred că orice abuz de interpretare de acest fel, mergînd pînă la tentativa de definire a întregii opere eliadiene prin intermediul unui arhetip unic al metamorfozelor, definit drept un „*cronotop sacru*”⁸, și anume cel dyonisiac, urmărit în studiul Sabine Fînaru, în toate romanele scrise în tinerețe, de la *Șantier* la *Domnișoara Christina*, ar putea fi totuși amendat prin apelul la o lectură mai complexă, pluriperspectivistă și multidisciplinară, căci atît savantul cît și scriitorul stau toate sub semnul sincretismului ideilor sau al procedeele literare iar această unitate de interpretare nu se prea potrivește cu caracterul acesta polimorf al operei. Sabina Fînaru reduce opera lui Mircea Eliade la interpretarea prin grila unui mit unic și de fapt transformă sinteza religioasă într-un eseu de sociologia culturii, dar eu cred că opera lui Mircea Eliade e mult mai complexă. Soluția unei hermeneutici a operei lui Mircea Eliade, descoperită la un moment dat de Adrian Marino⁹, mi se pare cea mai corectă, cea mai cea mai adaptată materialului acesta polimorf supus interpretării.

Se pare că a mai existat un alt plan editorial, și acesta abandonat, cel al lui Ioan Petru Culianu, care și-ar fi dorit să realizeze un interviu dirijat cu Mircea Eliade din care ar fi putut extrage mai apoi materialul unei cărți despre Mircea Eliade, scriitorul. Planul său a eșuat, singura probă la acest dosar imaginar este ciorna unei posibile discuții și lista întrebărilor pe care Ioan Petru Culianu¹⁰ ar fi dorit să i le pună lui Mircea Eliade. Luînd în calcul aceste două eșecuri, fiecare în parte avînd cauze diferite, evident, și apoi descoperind, cu ocazia redactării unei teze de doctorat, care mi-a oferit, ce-i drept, o parte substanțială din materia acestei cărți, că mă cufund tot mai mult în universul spiritual al savantului, într-un veritabil scafandrism intelectual, nu doar în zona literară, ci și în zona științifică sau chiar în cea filosofică, m-am decis să abordez opera scriitorului și savantului într-o manieră prin care să încerc să lipesc la loc cele două aripi rupte ale fluturelui. Opera eliadiană răspunde parcă structurii paradoxale, de tip oriental, a chiasmului logic din celebra situație indecidabilă, cea a fluturelui care s-a visat filosof sau a filosofului care s-a visat fluture. Dacă îl veți substitui pe scriitor fluturelui, probabil veți obține exact raportul de asemănare în care cele două aripi ale operei

⁵ Gheorghe Glodeanu, *Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*, Cluj Napoca, Dacia, 2006

⁶ Eugen Simion, *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005. Ediția a doua

⁷ Sabina Fînaru, *Eliade prin Eliade*, ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura Univers, 2006

⁸ Termenul de *cronotop* a fost preluat de la Mihail Bahtin, din studiul *Formele timpului și ale cronotopului în roman. Eseuri de poetica istorică*, în *Probleme de literatură și estetică*, București, Editura Univers, 1982, p. 294. Conceptul inițial a fost inventat de fizicianul Albert Einstein și utilizat în cadrul teoriei relativității.

⁹ Vezi Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980

¹⁰ vezi acest *Plan de discuții pentru cartea despre Mircea Eliade scriitorul* în Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, Iași, Polirom, 2004, pp. 301-307

lui Mircea Eliade se găsesc cu biografia acestuia. Mi se pare că, deși s-a scris enorm despre opera lui Mircea Eliade, mai există încă un insterstițiu rămas liber pentru încă o carte. Aceasta. În care vom încerca să ducem la bun sfârșit tentativele celor trei predecesori, ale lui Mircea Eliade însuși, ale necunoscutului domn L. Voyta¹¹, cât și cele ale elevului său Ioan Petru Culianu, dimpreună cu cele ale criticului literar E. Simion¹² din volumul *Mircea Eliade. Un spirit al amplitudinii*, și ale autorului cărții de față, cu voia dvs, ultimul pe această listă. Eugen Simion¹³ a revenit relativ recent cu un al doilea volum, intitulat *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, o variantă up-datată, mult mai completă a primei sale monografii critice, dar, adesea, pe parcursul demonstrației criticul cam face exces de tematizare. Ar mai trebui amintită în acest context și extrem de utila și de succinta *Introducere în opera lui Mircea Eliade* a criticului german Richard Reshika¹⁴, și de ce nu o bună introducere în tematica literaturii fantastice, cartea lui Gheorghe Glodeanu¹⁵.

Ar trebui să facem o precizare extrem de importantă, și anume că opera lui Mircea Eliade, el însuși un soi de fiziocrat al sufletului omenesc are o structură organică, crește exact ca un copac sau un arbore în interiorul căruia poți zări, atunci când l-ai secționat, anii marcați prin inele de creștere. De asemenea, ar trebui să precizăm faptul că textele de tinerețe se reflectă întotdeauna în cele de maturitate căci opera sa ar putea constitui o imensă hologramă, în care partea reflectă întotdeauna întregul, nu doar întregul constituind o reflectare a părții. În eseurile sale de tinerețe, incluse doar parțial în volumele de eseuri *Fragmentarium*¹⁶ sau *Solilocvii*, se găsesc doar câteva crîmpeie, sau pepite din operele scrise la maturitate, după cum în cărțile *Mituri, vise, mistere* sau în *Mefistofel și androginul* sînt reproduse teme de reflecție extrem de vii și de importante pentru tînărul cercetător al filosofiei indiene sau al istoriei religiilor. Nimic nu explodează, totul crește organic, astfel încît, exact ca în opera lui Mihai Eminescu, în sămînța operei sale de tinerețe cine se uită cu foarte mare atenție poate ghici umbra stejarului falnic, cea a savantului matur și multilateral dezvoltat.

Unii cititori se vor întreba cum am tratat o celebră temă a eliadologiei, dacă Mircea Eliade a făcut parte sau nu din Garda de Fier, ei bine, nu am tratat-o mai deloc, am supus-o unei reducții fenomenologice aproape complete, pentru simplul motiv că mobilul cercetării mele nu a fost deloc acesta, să mă substituie unei instanțe morale oarecare și să decid dacă savantul român a suferit sau nu de boala secolului, de rinocerită. Las acest subiect autonom în seama unei alte cărți viitoare, sau poate în seama unui alt tînăr cercetător român sau străin și mă voi concentra exclusiv asupra relației dintre text și realitate, inversînd puțin termenii, adică pornind dinspre spațiul ficțional spre cel biografic. Și,

---

¹¹ Singura urmă a acestui studiu pierdut e o recenzie la romanul *Maitreyi*, publicată în revista „Vremea” în 3 mai 1936 și intitulată *Symbolism și magie*. Ea a fost reprodusă de Mircea Handoca în „Dosarul” *Eliade, ed. cit.*, vol. III, *Elogii și acuze*, p. 195

¹² Eugen Simion, *Mircea Eliade, un spirit al amplitudinii*, București, Editura Demiurg, 1995

¹³ Eugen Simion, *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, București, Editura univers enciclopedic, 2005

¹⁴ Richard Reshika, *Introducere în opera lui Mircea Eliade*, București, Editura Saeculum, I.O., 2000

¹⁵ Gheorghe Glodeanu, *Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006

¹⁶ Mircea Eliade, *Fragmentarium*, București, Editura Humanitas, 2004

ca să anticip puțin, evitînd astfel eventualele temeri ale cronicarilor literari de întîmpinare, declar de la bun început că acest text este și o *critificiune*, așa cum au fost mai toate textele critice publicate de mine pînă acum. Și le las lor plăcerea să descopere valențele lui, dacă vor fi existînd unele.

Personal nu sînt în complet acord nici cu viziunea cam reduționistă a lui Eugen Negrici¹⁷ care în *Iluziile literaturii române* îl privește pe Mircea Eliade drept unul din zeii lari sau penați ai culturii române, recuperați după 1989, deși mărturisesc că domnia sa reușește o performanță în această carte, profund pesimistă și cam hamletiană, cea de a-și hipnotiza cititorii prin efecte stilistice. Pentru mine reîntîlnirea în anii '90 cu opera marelui savant s-a dovedit una deosebit de fecundă și aș vrea ca acest text să fie doar un infim gest de omagiere a personalității sale, pornit dintr-o rădăcină profund abisală dar dublat de argumente raționale, de o hermeneutică încă pe cale de a se cristaliza.

---

¹⁷ Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008, p. 97

Biografiile lui Mircea Eliade

Am parcurs pînă în momentul redactării textului cele trei biografii exhaustive ale lui Mircea Eliade. Cea mai completă și aș adăuga eu cea mai controversată e ultima în ordinea cronologică a aparițiilor, evident e cartea lui Florin Țurcanu¹⁸, *Mircea Eliade, prizonierul istoriei*. Deși am citit-o de mai multe ori nu am nimic a-i reproșa autorului, un reputat istoric, care, cu talent și erudiție a cercetat arhivele din mai multe țări dar și opera marelui savant pentru a scrie o biografie occidentală, care se citește cu delicii, de parcă autorul ei ar fi nu un cercetător al surselor arhivistice ci un veritabil romancier. Ea și-a început destinul internațional, a fost scrisă inițial în limba franceză, de fapt e o teză de doctorat susținută în Franța și acum cîtva timp a fost tradusă și în limba germană și, evident, a fost tradusă și în românește.

Pe locul al doilea se situează o altă biografie, tradusă în limba română prin 2004, biografia profesorului american și a discipolului lui Mircea Eliade, dr. Mac Linscott Ricketts¹⁹, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*. I-am acordat locul al doilea nu pentru a o include într-o ierarhie valorică, ci pentru a sublinia faptul că se referă la copilăria, adolescența și apoi tinerețea lui Mircea Eliade, deși valoric se situează la nivelul primeia. Profesorul Ricketts s-a documentat în anii '80, la Biblioteca Academiei Române, unde a avut la dispoziție toate colecțiile ziarelor interbelice, iar cele mai multe dintre articole de tinerețe ale lui Mircea Eliade le-a multiplicat cu ajutorul unui aparat de fotocopiere *Rank Xerox*, pe care l-a donat ulterior instituției. Astfel profesorul Mac Ricketts a dăruit cititorilor o lucrare foarte interesantă, indispensabilă, din păcate traducerea românească suferă din cauza că variantele celor patru traducători nu au fost unificate. Cartea profesorului Ricketts inventariază exhaustive teritoriul operei românești al lui Mircea Eliade și nu ar trebui să lipsească din biblioteca oricărui eliadolog care se respectă. *Last but not least*, ar mai fi biografia scrisă de Mircea Handoca, un îndrăgostit de opera lui Mircea Eliade, editorul fiind prea implicat în polemici și prea declarat **Pro-Eliade**²⁰. Dar afinitățile sale cu Mircea Eliade sînt recunoscute în mod public, iar pericolele „discursului îndrăgostit”, vezi celebra definiție a lui Roland Barthes, sînt considerabile în cazul unor lucrări științifice, serioase, academice.

---

¹⁸ Florin Țurcanu, *Mircea Eliade, prizonierul istoriei*, traducere din franceză de Monica Anghel și Mihai Dodu, București, Editura Humanitas, 2003

¹⁹ Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, ed. cit., vol. I-II

²⁰ Vezi chiar volumul intitulat *Pro Mircea Eliade*.

Manifestul tinerimii. Un simplu „Itinerariu spiritual”?

În anul 1927 încă studentul Mircea Eliade²¹ va publica o serie de articole în revista „*Vreamea*”, adunate într-un serial intitulat *Itinerariu spiritual*. Cine dorește să înțeleagă spiritul mișcării Criterioniste, precedată de grupul *Crinului Alb*, trebuie să citească, cu un creion în mână, aceste douăsprezece episoade publicate în foileton. Mircea Eliade²² face unele precizări foarte interesante privind programul estetic al acestei grupări într-un pasaj din *Jurnal*: „*Explicam unui tânăr român, născut și crescut într-un orășel de provincie, ce a însemnat gruparea Criterion, în Bucureștii anilor 1933-37 și în ce măsură poate fi comparată popularitatea pe care o dobândiseră acei câțiva tineri scriitori și filosofi (comparând-o) cu voga existențialistă a Parisului de azi. Ca și J.P. Sartre, Camus, Simone de Beauvoir, membrii Criterionului se manifestau pe planuri multiple-conferințe publice, articole în reviste săptămânale și ziare de mare tiraj, romane, filozofie, critică literară și teatrală, eseistică. Criterionul a însemnat depășirea momentului universitar în cultură, coborârea intelectualului în arenă, contactul direct cu publicul, îndeosebi cu tineretul, exact ce au încercat și au izbutit, existențialiștii parizieni. Sartre are și își impune, un „sistem de filozofie” ; noi nu aveam dar majoritatea criterioniștilor erau un fel de „existențialiști” care se ignorau. Ceea ce îi interesa în primul rînd era „autenticitatea”, experiența imediată, concretul de ordin autobiografic, de aici pasiunea pentru jurnalele intime, pentru confesiuni și „documente”. Dacă Criterionul ar fi avut alt instrument de expresie decît limba română, ar fi fost considerat drept cel mai interesant precursor al existențialismului francez de astăzi.*”

Departate de a fi doar o simplă încercare de a se scoate în evidență doar pe sine sau pe prietenii săi, această comparație nu reprezintă o manifestare a unui protocronism înăscut al culturii române, ci mai degrabă e o expresie a complexului de inferioritate a unei culturi minore, grevată de utilizarea unei limbi secundare. În realitate, dacă privim cu atenție explicația lui Mircea Eliade, mișcarea criterionistă era o reluare, sub o altă stea, mai puțin norocoasă, dată fiind umbra conflagrației mondiale care plana asupra ei, a mișcării junimiste, căci istoria însăși intrase într-o eră foarte tulbură și destul de confuză, iar sub ghilotina ei generația care ar fi trebuit să inventeze existențialismul a căzut secerată în tranșeele celui de-al Doilea Război Mondial, iar cei care au reușit să scape au fost decimați de temnițele comuniste.

Începînd chiar cu cel de-al doilea episod al acestui foileton, cu *Critica diletantismului*²³ și cu articolul imediat următor, *Către un nou diletantism*, se poate spune că gîndirea filosofică românească o pornise pe un drum complet nou, niciodată parcurs pînă atunci. Mircea Eliade se raportează în aceste două texte la un text esențial pentru gîndirea de tip cartezian, științific, la celebrul *Discurs*

²¹ Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual* în antologia alcătuită de Mircea Handoca, *Itinerariu spiritual*, București, Editura Humanitas, 2003, pp. 263-360

²² Mircea Eliade, *Jurnal*, volumul I, 1941-1969, ediție îngrijită de Mircea Handoca, p. 94

²³ Conceptul acesta de „diletantism”, evident mutat într-un plan superior, metafizic a rămas o constantă, un arhetip al operei lui Eliade pînă în perioada maturității sale științifice. Mulți comentatori i l-au reproșat, alții au observat, dimpotrivă, că el conferea unitate și structură. Câte capete, atâtea păreri!

asupra metodei al lui Descartes, căci acest nou diletantism, potrivit definiției sale, nu înseamna doar abolirea oricărei metode, absența ei ci și înlocuirea cu o metodă nouă, alternativă, care implica, reiau iar citarea „*vastitatea tulburătoare a cercetărilor, nevoia de sinteză, trepidanța, personalismul*” și care ar trebui să dea cercetării de tip științific o nouă coloratură. De fapt, dacă privim cu atenție maximă laboratorul său științific, descoperim că din acesta făceau deja parte toate preocupările sale extrem de timpurii din domeniul fenomenologiei sau ale istoriei religiilor, cu izvor în studiul lui Rudolf Otto²⁴, **Sacrul**, dar și în sinteza lui James George Frazer²⁵, **Creanga de aur**. Textul sintezei lui Frazer îi cade în mâini lui Mircea Eliade în anul 1924, pe când era doar elev în clasa a VII-a, iar din **Memorii**²⁶ aflăm că a citit prima oară opera lui Frazer într-o traducere franceză. Evident, a fost o lectură seminală, care i-a schimbat practic cursul inițial al destinului și l-a apropiat definitiv de câmpul istoriei religiilor. În capitolul **Privire retrospectivă asupra istoriei religiilor de la 1912 până azi** din **Nostalgia originilor** Mircea Eliade²⁷ îi amintește pe toți predecesorii săi din domeniu, din faza preștiințifică a studierii miturilor, reamintindu-ne ipotezele lui Max Müller, și polemicile acestuia cu Andrew Lang, și îl introduce pe cititor în opera lui James Frazer. Pentru a citi cartea lui James Frazer în original, **The Golden Bough**, trei ani mai târziu, Mircea Eliade se apucă chiar să învețe temeinic limba engleză. În perioada cât a vizitat Londra își va cumpăra o ediție cu operele complete ale lui James Frazer. Mai târziu va descoperi că nu era singurul savant care fusese pasionat de cărțile lui Frazer, Mircea Eliade citează un fragment dintr-o scrisoare trimisă lui de criticul canadian Northrop Frye²⁸, un alt mare maestru al mitului în secolul XX: „*I never expected to meet any writer who could fill me with the same sense of fresh discovery that Frazer did in my early student days, but I reckoned without Mircea Eliade*”.

Mircea Eliade constata încă din anul 1969, într-un text din **Nostalgia originilor**, în același capitol, intitulat **Criză și regenerare** o relativă pierdere în materie de imaginație și de creativitate în câmpul său de expertiză, subliniind ideea că, în opinia sa, istoria religiilor nu are drept trăsătură fundamentală istorismul, ci tendința de a deveni o „*hermeneutică totală*”, iar în acest punct Mircea Eliade se întâlnește cu alți specialiști ai domeniului istoriei religiilor, cu James Frazer, Carl Clemen, Raffaele Pettanzoni sau cu fenomenologul religiilor, olandezul van der Leuw, savanții care susțineau ideea istoriei religiilor ca „*știință totală*”, deși se desparte de ei în câteva nuanțe din câmpul metodologiei. Prin această formulare Mircea Eliade se apropie în schimb de câmpul hermeneuticii, reprezentat fie de hermeneuții clasici, Schleiermacher sau Gadamer sau de contemporanul și prietenul

²⁴ Rudolf Otto, *Sacrul. Despre elemental irațional din istoria divinului și despre relația lui cu raționalul*, traducere de Ioan Milea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992

²⁵ Frazer, James, *Creanga de aur*, traducere, prefață și tabel cronologic de Octavian Nistor. Note de Gabriela Duda, 5 vol., București, Editura Minerva, colecția B.P.T., București, 1980

²⁶ “Descoperisem, între altele, *Le Rameau d’or* și *Le Folklore dans l’Ancien Testament* ale lui Frazer, care îmi relevase inepuizabilul univers al religiilor primitive și al folclorului”, *Memorii*, vol. I., ed. cit. p.82

²⁷ Mircea Eliade, capitolul *Criză și regenerare* în *Nostalgia originilor*, ed. cit., pp.91-117

²⁸ Traducerea citatului: “*Nu m-am așteptat niciodată să întâlnesc vreun scriitor care să-mi poată oferi acel sentiment al descoperirii pe care mi l-a dat Frazer la începutul studenției mele, dar nu-l luasem în calcul pe M. Eliade*”.

său, Paul Ricoeur. Joachim Wach, predecesorul lui Mircea Eliade la catedra de istoria religiilor a Universității din Chicago, cel care l-a promovat, invitându-l să țină cursuri în calitate de profesor invitat, credea că în istoria religiilor coexistă simultan metodologii științifice împrumutate din istorie, fenomenologie, psihologie și sociologie. La acestea Mircea Eliade a adăugat alte metode secundare, preluate selectiv din câmpurile antropologiei, etnologiei, folclorului, orientalisticii și a dat istoriei religiilor un profil cum nimeni nu-l anticipase pînă la el.

Istoria religiilor nu va mai arăta niciodată la fel după ce Mircea Eliade a trecut pe acolo, căci savantul a conferit disciplinei istoriei religiilor un major prestigiu academic și a produs apoi transferul de la studiile naive ale lui James Frazer sau Lang, la statutul de știință modernă sau postmodernă. De fapt, putem vorbi în acest caz de o contrazicere a celebrului principiu al diletantismului, formulat în tinerețe, căci istoria religiilor a fost supusă alianței cu o cunoaștere de tip cartezian, i s-a dat statutul de știință cu acte în regulă, de știință gravă, academică, serioasă.

În privința relației cu textele lui Rudolf Otto ar trebui spus doar că Mircea Eliade²⁹ avea să-i consacre mai multe texte maestrului său german, unul dintre ele se intitula chiar ***La moartea lui Rudolf Otto*** și reprezenta un superb necrolog și un omagiu adus la moartea unui dintre cei mai mari cercetători ai fenomenului religios din toate timpurile.

Continuator al operei lui F.D.E. Schleiermacher celebrul hermeneut Rudolf Otto a deplasat fenomenul acesta al religiosului din planul rațional, dominat de posibila gândire de tip cartezian, în cel irațional, cel al „*sentimentului și conștiinței absolutei dependente a omului de Dumnezeu*”. Evident că, pentru a-și fi definit propriul său concept al Sacrului, un rol esențial trebuie să-l fi jucat și cursul de filosofia religiilor al profesorului Nae Ionescu³⁰, varianta care a parvenit pînă la noi prin intermediul studenților săi, evident plină de imperfecțiuni, datînd din anul universitar 1924-1925.

Structura ***Istoriei credințelor și ideilor religioase*** este destul de apropiată de cea a tratatului lui James George Frazer, câmpurile de forță sînt comune, și chiar tăietura sau selecția temelor sînt asemănătoare, cu toate că perspectiva lui Frazer e mai mult una sincronică, în schimb cea a lui Mircea Eliade e mai interesată de evoluțiile diacronice și de evoluția religiilor în anumite spații sau bazine geografico-culturale. Sacrul lui Mircea Eliade e unul spațializant, care ia în calcul specificul local, și aici se simte poate influența sociologiei culturii, fie că este vorba de o influență a teoriilor lui Lucian Blaga sau cele ale lui Leo Frobenius³¹ sau Oswald Spengler dar nucleul teoriilor sale poate fi descoperit

---

²⁹ Mircea Eliade, *La moartea lui Rudolf Otto*, în antologia *Drumul spre centru*, ed. cit., pp. 306-310. Textul a fost reluat și adăugat în 1952 într-un text intitulat *Putere și sacralitate în istoria religiilor*. Mircea Eliade revine mereu asupra textelor scrise în tinerețe, căci savantul practica și el tehnica revizuirilor lovinesciene, un semn de putere intelectuală, de maturitate și nu de slăbiciune, cum ar crede unii.

³⁰ Ionescu, Nae, *Curs de filosofie a religiei, 1924-1925*, prefață de Nicolae Tatu, postfață de Mircea Vulcănescu, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Editura Eminescu, 1998. Detalii în Wilhelm Dancă, *Definitio sacri*, ed. cit. unde există o analiză foarte amănunțită a dialecticii Sacrului eliadian.

³¹ Frobenius, Leo, ***Paideuma. Schiță a unei filosofii a culturii (Aspecte ale culturii și civilizației africane)***, traducere de Ion Roman, prefață de Ion Frunzetti, București, Editura Meridiane, 1985

în tratatul lui Rudolf Otto, așa cum s-a mai observat deja³². Leo Frobenius formulase deja în studiul intitulat *Spațiu sufletesc și spațiu vital*, publicat mai apoi drept un capitol al volumului **Paideuma**, toate diferențele existente între culturile orientale și cele occidentale, pornind de la metafora spațiului grotă, a orientului adâncit în sine, în opoziție cu Occidentul orientat spre civilizație expansionistă, pornind de la teoria spațiilor care trebuie anexate sau civilizate, a ceea ce americanii numesc spiritul de frontieră. Eu nu sînt un fenomenolog al religiei și nu voi intra prea mult în analizele foarte delicate ale diferențelor dintre teoriile unor savanți ca F.D.E. Schleiermacher, Rudolf Otto și M. Eliade, deși ar trebui precizat clar că Mircea Eliade își formulează ideile în continuitatea teoriilor celor doi gânditori germani și că are avantajul plusului de cunoaștere din științe umane cum ar psihologia sau psihologia socială, și de ce nu și din câmpul metafizicii din epoca noastră contemporană și chiar putem observa faptul că a supus unei metamorfoze de tip alchimic însuși conceptul *numinos*-ului din teoria lui Rudolf Otto, încercîndu-l cu semnificațiile mai grele de sensuri ale ontologiei, preluate în parte din teoriile unor filosofi contemporani, și mă refer mai ales la conceptele din textele unor Søren Kierkegaard sau Martin Heidegger ori Karl Jaspers. Aș putea spune că o teorie apropiată de aceasta e cea a structurii numinosului în teoria lui Carl Gustav Jung³³. La acestea se adaugă influența unor specialiști în sociologia religiilor, în primul rînd cea a sociologului Émile Durkheim³⁴, și apoi și a discipolilor acestuia, francezii Roger Caillois sau Georges Bataille.

Mircea Eliade realizează în acest fel o sinteză unică și complet personală între ontologie și religie, sau altfel spus adaugă acesteia din urmă chiar reziduurile iraționalismului filosofiei secolului al XX-lea, o încărcă, de fapt, cu trăirismul³⁵ practicat în anii săi de formare, de șantier spiritual, și cu unele idei preluate din gândirea lui de dreapta din tinerețe, pe care unii comentatori o consideră chiar reacționară, cea a generației surprinsă magistral în cele două texte esențiale, „**Itinerariu spiritual**” sau într-un spirit apropiat, cel al **Manifestului Crinului Alb**, semnat de alți trei dintre colegii săi de generație, Petre Marcu-Balș, ceva mai cunoscut prin intermediul pseudonimului său literar, Petre Pandrea, și de Sorin Pavel și Ion Nestor.

Ar trebui spus că M. Eliade nu era singurul reprezentant al generația sale care avea asemenea preocupări. Cine va avea curiozitatea de a deschide, de pildă, volumul **Jurnalului unei ființe greu de mulțumit**, editat postum de Arșavir Acterian, conținînd doar o selecție foarte drastică din fondul documentar al manuscrisului original, scris direct în limba franceză și depus în fondul **Jeni Acterian**,

³² Au spus-o între alții și Ioan Petru Culianu, în monografia sa, „*Mircea Eliade*”, în capitolul *Morfologia Sacralului*, pp. 110-122 sau profesorul Sorin Alexandrescu, într-un studiu intitulat *Spre o examinare filosofică a operei lui Mircea Eliade*, reluat de Sorin Alexandrescu într-un volum mai recent, *Privind înapoi, modernitatea*, ed. cit, pp. 243-262

³³ Pentru această paralelă dintre Rudolf Otto și Carl Gustav Jung vezi și articolul *Numinos* în Andrew Samuels, Bani Shorter, Fred Plaut, *Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene*, traducere din engleză și studiu introductiv de Corin Braga, București, Editura Humanitas, 2005, p. 161

³⁴ Durkheim, Emile, *Formele elementare ale vieții religioase*. Traducere de Magda Jeanrenaud și Silviu Lupescu. Cu o prefață de Gilles Ferreol, Iași, Editura Polirom, 1995

³⁵ Vezi articolul lui Constantin Noica din antologia *Despre lăutărism*, București, Editura Humanitas, 2007. Noica îi acuză pe trăiriști de «lăutărism».

aflat la Arhivele Naționale ale României, va putea descoperi pe lângă ființa aceasta, delicată ca o mimoză dar dură și obiectivă și lucidă ca un stilet, cea care a fost Jeni Acterian-Arnotă³⁶, și faptul deosebit de important în acest context că, printre cărțile preferate ale tinerei studente la Filozofie și la Conservatorul de Artă Dramatică, figurau și câteva din volumele marelui filozof danez. Cu o altă ocazie, într-o altă carte am amintit cazul lui Max Blecher, autorul unei alte recenzii extraordinare la volumul **Repetarea**, deci, am putea chiar conchide că filosoful Søren Kierkegaard poate fi considerat nu numai un simplu precursor al existențialismului european ci și un veritabil patriarh al trăirismului românesc. Aș adăuga un al treilea exemplu, pentru a fi mai convingător, și anume volumul lui Benjamin Fondane³⁷ **Conștiința nefericită**, în care există mai multe texte selectate din această zonă culturală. Profesorul clujean D.D. Roșca va publica, la rîndul său în anul 1934 un tratat filosofic, vădit influențat de cărțile filosofului Søren Kierkegaard, pe care îl intitulează chiar **Existența tragică**. Am fost surprins să descopăr de pildă într-o carte aparent foarte simplă, de prezentare generală a operei lui Mircea Eliade, scrisă de un critic german, de Richard Reshika³⁸, o observație a unui alt coleg german de la universitatea din Freiburg, dr. Thomas Daiber, și anume că între conceptul de repetare, așa cum a fost el definit de Søren Kierkegaard³⁹ și structura mitului, așa cum apare ea definită atît în **Aspecte ale mitului**⁴⁰ cît și **Mitul eternei reîntorceri**⁴¹ s-ar putea să existe o mare legătură, explicabilă tot printr-o posibilă influență, de data aceasta una de natură superior conceptuală. Tragicul e, cu siguranță, o categorie aplicabilă acestei generații de gînditori născuți în România, care au anticipat existențialismul francez, și pe care ne-am obișnuit să-i numim, folosind termenul cam impropriu cu care i-a botezat în derîndere Șerban Cioculescu, „trăiriști”.

Totuși Mircea Eliade nu era singurul kierkegaardian de la noi, aș cita doar un alt exemplu, pe cel al lui Benjamin Fondane⁴² care, în volumul din 1936, includea și un articol intitulat „**Søren Kierkegaard și categoria secretului**”, un altul fiind consacrat relației lui S. Kierkegaard cu Lev Șestov. Poate că dacă vom avea suficient timp ne vom ocupa pe larg de aceste aspecte, într-un studiu separat consacrat influenței lui Søren Kierkegaard asupra literaturii române, din care nu ar trebui să lipsească nici un capitol dedicat relației lui Nicolae Steinhardt cu textele marelui filosof danez, și de ce nu poate că ar trebui să-mi închei volumul cu cartea **Despre seducție** a lui Gabriel Liiceanu⁴³. Mircea Eliade se va ocupa apoi la maturitate de opera marelui gînditor într-un text intitulat **Søren Kierkegaard**.

³⁶ Jeni Acterian, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, 1932-1949, text ales și note biografice de Arșavir Acterian, ediție îngrijită, traducere, note bibliografice și postfață de Doina Uricariu, București, Editura Humanitas, 1991

³⁷ B. Fundoianu, *Conștiința nefericită*, traducere de Andreea Vlădescu, București, Editura Humanitas, 1992

³⁸ Richard Reshika, *Introducere în opera lui Mircea Eliade*, ed. cit., p. 52

³⁹ Søren Kierkegaard, *Repetarea*, traducere din limba daneză de Adrian Arsinevici, Timișoara, Editura Amarcord, 2000

⁴⁰ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, în românește de Paul G. Dinopol, prefață de Vasile Nicolescu, București, Editura Univers, 1978

⁴¹ Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntorceri. Arhetipuri și repetare*, București, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, traducere din limba franceză de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu

⁴² B. Fundoianu, *Conștiința nefericită*, traducere de Andreea Vlădescu, București, Editura Humanitas, 1992, p. 204, respectiv p.213

⁴³ Gabriel Liiceanu, *Despre seducție*, București, Editura Humanitas, 2008

Logodnic, pamfletar și eremit, iar examinând printr-o grilă biografică toate aceste trei ipostaze vom constata că a trecut pe rând prin toate aceste trei roluri. Textul prezintă cu lux de amănunte biografice relația filosofului cu Regine Olsen, relația destul de tensionată cu un tată puternic, castrator și destul de asemănător lui Iahve din Vechiul testament, dar mai ales sintetizează destul de clar două tratate foarte cunoscute, **Jurnalul seducătorului** și **In vino veritas**, două dintre operele cele mai vii ale marelui gânditor. Este totodată posibil ca foarte mult din comportamentul lui Mircea Eliade față de femeile pe care le-a cunoscut în această epocă să fi fost tribut ar ideilor lui S. Kierkegaard, în timp ce tema seducției pătrunde în mai toate operele de ficțiune. Cu toate acestea adevăratul filosof nu este nici tînărul care se străduiește să pătrundă structura ironiei socratice, nici autorul celor două cărți despre seducție ci singuraticul care descoperă sensul etic și încearcă, aidoma psalmistului arghezian, să dea piept cu Dumnezeu, să-l interogheze și să primească răspunsuri clare privind esența tuturor manifestărilor Sacrului pe pămînt. Mircea Eliade va parcurge el însuși de-a lungul vieții sale cele două stadii, în tinerețe fiind mult mai atras de stadiul estetic, în sensul definiției lui S. Kierkegaard din Jurnalul seducătorului, iar la maturitate și spre bătrînețe fiind parcă mai predispus să-l experimenteze pe cel etic, sau poate chiar pe cel metafizic.

Poeta Doina Uricariu⁴⁴, autoarea unei teze de doctorat despre Dan Botta și o bună cunoscătoare a operei acestui mare poet al **Corabiei cu ratați**, grupul din care avea să se desprindă mai apoi și Emil Cioran, sau Eugen Ionescu, declara chiar în postafața cărții mai sus citate că Søren Kierkegaard ar putea fi motorul declanșator al acestei poetici a măștilor din ciclul **Întunecatul april**. Alianța dintre poeți și filozofi nu era o simplă vorbă în vînt, dacă poezia lui Tudor Arghezi sonda doar în mod accidental zona metafizicului, substanța aceasta era liminară în poemele unor Emil Botta sau Paul Celan, iar intelectualii și eseistii interbelici, cu exercițiu al discursului filosofic, în frunte cu Mircea Eliade, o prizau ceva mai ușor. Chiar Emil Cioran avea să reutilizeze aceste idei în argumentația din **Tratat de descompunere** deși toate trimiterile lui merg într-o cu totul altă direcție, astfel sînt indicați drept modele metafizice R.M. Rilke, sau T.S. Coleridge, concluziile sale ar putea fi extrapolate și unor poeți români din interbelic. Mircea Eliade însuși avea un cult pentru poezia lui Emil Botta, similar pînă la un punct cultului pe care Ion Barbu îl dezvoltase pentru Mateiu Caragiale. Ecurile acestei admirații se simt, de pildă, în paginile **Jurnalului** și în cîteva aluzii strecurate în nuvela **Les Trois Grâces**, în care eroul principal, Zalomit, detectiv amator, pornit să reconstituie moartea doctorului Tătaru, care este, de fapt, un epigon al poetului metafizician Emil Botta. Dacă răsfoim și corespondența dintre Emil Cioran și Arșavir Acterian, reproducă în ediția **Scrisori către cei de-acasă**⁴⁵, vom observa că numele poetului Emil Botta revine adesea, deși Călcîiul lui Ahile, punctul

⁴⁴ Doina Uricariu, *Ecorșeuri, Structuri și valori ale poeziei românești moderne*, București, Editura Cartea Românească, 1989

⁴⁵ Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu, traduceri din franceză de Tania Radu, ediție, notă și indici de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Humanitas, 1995, pp. 204-243

cel mai vulnerabil al trăirismului, deopotrivă reprezentat prin poeți sau prin gânditorii interbelici era tocmai această thanatologie, de altfel nu poți să nu observi că mulți dintre ei au murit relativ devreme, așa cum ar fi, de pildă, destinul lui Haig Acterian, unul dintre cei trei frați Acterian, reputat discipol al teatrului de avangardă și un avocat al metodei lui Arthur Gordon Craig în teatrul românesc. De Arthur Gordon Craig, pe care l-a întâlnit pentru prima oară în anul 1934 la un congres internațional de teatru, care a avut loc undeva într-o stațiune situată lângă lacul Como din Italia, finanțat chiar de inventatorul italian Volta, îl lega o prietenie sinceră, a scris o carte intitulată ***Pretexte pentru o dramaturgie românească***⁴⁶, și l-a rugat pe Craig să-i prefățeze această carte, dar și o alta în care expunea pentru prima oară la noi despre poetica supermarionetei, ideea fundamentală a teoriei lui A.G. Craig, intitulată ***Gordon Craig și ideea în teatru***⁴⁷, a schimbat asiduu scrisori cu el, iar ulterior le-a publicat pe toate într-un volum, corespondența celor doi fiind ulterior restituită de Arșavir Acterian într-un număr special al revistei ***Secolul XX*** consacrat poeziei teatrului modern. Haig Acterian mai este și autorul primei monografii consacrată lui William Shakespeare⁴⁸, publicată în România și a unui studiu monografic despre Molière, restituit publicului de fratele său Arșavir după 1990. Teoriile teatrale ale lui Arthur Gordon Craig erau destul de bine cunoscute la noi, stau dovadă alte două articole semnate de Dragoș Protopopescu⁴⁹, un reputat anglist, părintele studiilor britanice de la noi, precursor al profesorilor universitari Leon Levițchi sau Dan Duțescu, de asemenea un mare simpatizant al ***Gărzii de Fier***, dar și de Camil Petrescu, care, de pe poziții complet opuse ideilor lui Craig, îi consacră un studiu, inclus ulterior chiar în materia volumului său de eseuri, ***Teze și antiteze***. Postum, au apărut două cărți ale lui Haig, îngrijite de fratele său, Arșavir, în primul rând jurnalul său intim, intitulat ***Cealaltă parte a vieții noastre***⁵⁰, care a apărut într-o primă ediție în anul 1989, dar și un volum antologic despre teatru, intitulat ***Dragoste și viață în lumea teatrului***⁵¹. Jurnalul lui Haig Acterian, alături de cel al surorii sale, Jeni și cel al fratelui mai mic, Arșavir⁵², singurul care le-a supraviețuit pînă în 1990, alcătuiește un triptic peste care niciun specialist al perioadei interbelice nu poate trece cu vederea.

Se pare chiar că profesorul Dragoș Protopopescu ar fi tradus toate piesele lui Shakespeare dar acestea nu au putut fi publicate și traducerea au fost toate confiscate la moartea lui de Securitate, împreună cu cea mai mare parte dintre manuscrisele sale, și evident zac, pe undeva, prin arhiva uriașă a C.N.S.A.S., dacă nu cumva informația nu o fi decît un simplu zvon. Ediția începută de el a

⁴⁶ Haig Acterian, *Pretexte pentru o dramaturgie românească*, cu un cuvînt înainte de Arthur Gordon Craig, București, Editura Vremea, 1936

⁴⁷ Haig Acterian, *Gordon Craig și ideea în teatru*, București, Editura Vremea, 1936

⁴⁸ Haig Acterian, *Shakespeare*, 1938, ediția a doua, cu o prefață de Marian Popescu, București, Editura Ararat, 1995

⁴⁹ Mircea Eliade, la auzul acestei vești tragice, l-a evocat pe Dragoș Protopopescu în 1949 într-un necrolog, reprodus de Mircea Handoca în volumul de publicistică din exil, *Împotriva deznădejdii*, București, Editura Humanitas, 1992, p.50

⁵⁰ Haig Acterian, *Cealaltă parte a vieții noastre*, ediție de Arșavir Acterian, Editura Arta Grafică, 1994

⁵¹ Haig Acterian, *Dragoste și viață în lumea teatrului*, ediție de Arșavir Acterian, Editura Arta Grafică, 1994

⁵² Arșavir Acterian, *Jurnal, 1929-1945, 1958-1990*, cuvinte de întîmpinare de Bedros Horasangian și Florin Faifer, București, Editura Humanitas, 2008. Este varianta cea mai amplă publicată pînă în acest moment deși versiunea originală avea 1125 de pagini, potrivit afirmației autorului.

traducerii integrale a operei lui William Shakespeare a servit drept bază de pornire a versiunilor lui Leon Levițchi sau Dan Duțescu și ar trebui restituită publicului, deși cele din urmă zece volume au fost predate editurii Fundațiilor Regale dar nu au mai fost editate din cauză că traducătorul fusese membru al Gărzii de fier. Schimbarea de regim politic a condus la modificarea denumirii editurii din Editura Fundațiilor Regale în Editura Politică iar acesteia avea să-i cadă victimă și o altă traducere a unei cărți celebre, cea a lui Radu Cioculescu, a ciclului romanesc **În căutarea timpului pierdut**, scris de Marcel Proust, continuată abia după 1965, când traducătorul este eliberat din pușcăriile comuniste. Astfel, se pare că profesorul Dragoș Protopopescu s-ar fi sinucis în holul unui mare spital din București, Filantropia, în momentul când Securitatea a încercat să-l aresteze și a încercuit clădirea, în anul 1949. Dacă deschidem paginile **Jurnalului** lui Mihail Sebastian vom vedea că acesta frecventa adesea cursurile de literatură engleză ale profesorului Protopopescu ținute la Facultatea de Litere și că se apucase să traducă sonetele lui William Shakespeare, aventurându-se chiar în conversații cu soția prințului Antoine Bibescu, Margareth, care să-i permită să învețe englezește fără profesor. Camil Petrescu își declara flagranta contradicție cu teoriile lui Arthur Gordon Craig, fapt reamintit și de Monica Lovinescu⁵³ în autobiografia sa, **La apa Vavilonului**. Personalitatea sa foarte controversată dar mai ales opțiunile sale politice l-au eliminat pentru destulă vreme din cultura română.

Regretatul profesor Dan Grigorescu, unul din elevii săi, a îngrijit o ediție în trei volume a operei reputatului anglist, intitulată **Fenomenul englez**. Puțini cititori ai acestei cărți își mai amintesc și un amănunt extrem de mărunț, și anume faptul că Haig Acterian a debutat ca poet cu pseudonimul „**Mihail**”, că a debutat cu poeme în revista liceului Spiru Haret, „**Vlăstare**”, condusă chiar de Mircea Eliade, că a scris prima monografie critică consacrată lui **Shakespeare** de la noi.

Așa cum precizăm, Haig Acterian e și unul din personajele **Romanului adolescentului miop** și tot lui i-a fost dedicat romanul **Isabel și apele diavolului**. În titlul acestui roman eliadian este închis și personajul unuia din romanele lui André Gide⁵⁴, intitulat chiar **Isabelle**. În privința titlului primului roman scris de Eliade, Romanul adolescentului miop, acesta conține o trimitere intertextuală la o replică a lui Brand, eroul din piesa omonimă a lui Henrik Ibsen, pentru care scriitorii români interbelici aveau un veritabil cult. Despre acesta au scris pe rând eseuri Mihail Sebastian, acesta l-a influențat pe dramaturgul Camil Petrescu, care, pornind de la modelul pieselor sale a inventat teatrul de idei, despre acesta G.Călinescu a scris un minunat text explicativ.

Prietenia sa cu Haig Acterian trebuie să fi avut o înrîurire deosebită asupra lui Mircea Eliade, se pare că acesta i-a prezentat pentru prima oară într-o scrisoare romanul lui Giovanni Papini⁵⁵, **Un uomo finito**, strigătul de revoltă al unui adolescent genial, și tot el l-ar fi putut iniția pe Mircea Eliade în zona semioticii limbajului cinematografic, la care eseistul sau chiar romancierul, cu precădere

⁵³ Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 9

⁵⁴ André Gide, *Isabelle*, Paris, Éditions Gallimard, Collection Folio, 1972

⁵⁵ Giovanni Papini, *Un om sfârșit*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, București, Editura Terathopius, 1993